

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนในศตวรรษที่ 21*
LEARNING ACTIVITIES FOR DEVELOPMENT 21st CENTURY STUDENTS
TEAMWORK BEHAVIOR

หนึ่งฤทัย มะลาไวย์¹, อรพินธ์ ชูชม², นริสรา พึงโพธิ์สภ³
Nuengruetel Malawai¹, Oraphin Choochom², Narisara Peungposop³
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ^{1,2,3}
Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University, Thailand.^{1,2,3}
Email : nuengruetel@hotmail.com

บทคัดย่อ

การทำงานเป็นทีมเป็นสมรรถนะที่มีความสำคัญยิ่งในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาให้กับนักเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนเติบโตกลายเป็น พลเมืองที่ดีของสังคม พฤติกรรมการทำงานเป็นทีมเป็นพฤติกรรมที่ทักษะทางสังคมที่ครูจำเป็นต้องให้ความสำคัญและต้องพัฒนาให้นักเรียน ในบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความหมายและความสำคัญของพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมและข้อค้นพบที่สามารถเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนต่อไป

คำสำคัญ : 1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 2. พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม 3. นักเรียน

ABSTRACT

Teamwork is an essential competency in the 21st century, which is critically needed to development among students in order to prepare them to grow into good citizen of society Teamwork behavior is a social skill that teachers need to focus on and develop for students. This article aims to present 1) Meaning and importance of teamwork behavior 2) Learning theories used to develop teamwork behaviors and 3) Findings that can be useful guides for developing teamwork behaviors. So that those involved can use it as a guideline for further development of student teamwork behavior.

Keywords : 1. Learning Activities 2. Teamwork Behavior 3. Students

1. บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งเรื่อง การเมือง เศรษฐกิจ วิถีชีวิตวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม บริบทรอบตัวเป็นยุคที่ต้องสร้างเด็กไทยให้ยืนอยู่บนเวทีบ้านเรา และเวทีโลกได้อย่างมีความสุข (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ, 2556) การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข ในกระแส การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการสร้างความได้เปรียบของประเทศเพื่อการแข่งขันและยืนหยัดในเวทีโลกภายใต้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นพลวัต ประเทศต่างๆ ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญและทุ่มเทกับการพัฒนาการศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตนให้สามารถ ก้าวทัน การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภูมิภาค และของโลก ควบคู่กับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของประเทศในส่วนของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของคนไทยให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน และการพัฒนาประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่นักเรียนต้องได้รับการฝึกฝน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในอนาคต ประกอบไปด้วยทักษะกลุ่มหลักๆ 7 คือ ทักษะด้านการคิด อย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ทักษะด้าน ความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2557) ความสามารถ

ในการทำงานเป็นทีม มิได้มีความสำคัญเฉพาะในการทำงานขององค์กรเท่านั้น หากแต่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยเช่นกัน เนื่องจากกระบวนการกลุ่มได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา โดยรับแนวคิดจากการปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกาของ จอห์น ดิวอี้(John Dewey) เข้ามา จากหลักการของ จอห์น ดิวอี้(John Dewey) ที่ว่า “โรงเรียนมีหน้าที่ในการเตรียมเด็กให้สามารถเผชิญชีวิตในสังคมได้ ไม่ใช่มีหน้าที่เพียงการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น” และวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมคือ “การเรียนรู้จาก การกระทำ หรือ “Learning by doing” ได้กลายมาเป็นหลักการสำคัญในการจัดการศึกษาที่เน้นการรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ การรวมกลุ่มเพื่อการทำงาน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการให้ผู้เรียนปกครองตนเอง ครูจึงจำเป็นต้องส่งเสริมและฝึกทักษะการทำงานร่วมกันให้แก่ผู้เรียน เช่น ความร่วมมือในการทำงาน ความเป็นผู้นำผู้ตาม การเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม และทักษะในการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (ทิตนา แคมมณี, 2545) โดยจากทฤษฎีพัฒนาการตามวัยของโรเบิร์ต ฮาวิกเฮิร์ส (Robert havighurst) (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553) ได้เชื่อว่างานที่มนุษย์ทุกคนจะต้องทำตามวัยว่า “งานพัฒนาการ” หมายถึง งานที่ทุกคนจะต้องทำในแต่ละวัยของชีวิต สมรรถนะผลของงานพัฒนาการของงานแต่ละวัย มีความสำคัญมากเพราะเป็นของการเรียนรู้งานพัฒนาขั้นต่อไป ฮาวิกเฮิร์ส ได้แบ่งพัฒนาการของมนุษย์ไว้เป็น 6 ช่วงอายุและวัยเด็กตอนกลาง (6-12 ปี) ซึ่งในวัยนี้จะมีงานที่สำคัญ ดังนี้ พัฒนาทักษะทางด้านกายภาพ การรับรู้เกี่ยวกับตัวเองในทางบวก เรียนรู้ที่จะยอมรับและแสดงบทบาทให้เหมาะสมกับเพศของตนเอง พัฒนาเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม ค่านิยม และพัฒนาในเรื่องการปรับตัวเข้ากับเพื่อนรุ่นเดียวกัน เพื่อเตรียมพร้อมที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่นักเรียนต้องได้รับการฝึกฝนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในอนาคต ประกอบไปด้วยทักษะกลุ่มหลักๆ 7 คือ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2557) การทำงานร่วมกันเป็นทีมถือเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ประการหนึ่งที่จำเป็น การเปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนได้เรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม จะส่งผลให้เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจ สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลในสังคมได้และเติบโตไปเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในสังคมต่อไปการทำงานร่วมกันเป็นการระดมความสามารถ และสติปัญญาที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลให้มาช่วยกันคิด ช่วยกันทำให้เกิดเป็นความคิดที่กว้างขวางรอบคอบ และเมื่อนำมาประสานกันอย่างเหมาะสมก็ จะช่วยให้ การทำงานที่ต้องใช้ความสามารถที่หลากหลายดำเนินไปได้ด้วยดี (ทิตนา แคมมณี, 2554) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่ในการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นพื้นฐานให้นักเรียนที่จะเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในอนาคตการพัฒนา

พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครูต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนรู้ และเพื่อให้นักเรียนได้เกิดทักษะการทำงานเป็นทีม

บทความนี้มีเนื้อหาโดยภาพรวมประกอบด้วย ความหมายของพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม รูปแบบการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็น ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางสำหรับที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมซึ่งเป็นสมรรถนะที่สำคัญของนักเรียนสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มีประสิทธิภาพในวงกว้างและระยะยาวต่อไป

2. พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม

พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม จากการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันดังนี้ วิตคอกและฟรานซิส (Woodcock and Francis, 1994) ได้ให้ความหมายว่า การทำงานเป็นทีม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ต้องสัมพันธ์กันเพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน กลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกัน อาจไม่ใช่ทีม ถ้าไม่มีความเกี่ยวข้องกัน และไม่มีเป้าหมายร่วมกัน การรวมกันเป็นทีม คือการที่สมาชิกมีกิจกรรมผูกพันกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน เช่นเดียวกันกับ จอห์นสัน และจอห์นสัน (Johnson and Johnson, 2006) ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า การทำงานเป็นทีม หมายถึงการรวมตัวกันของคนจำนวนหนึ่งที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอในช่วงเวลาหนึ่งกลุ่มที่จะสามารถพัฒนาเป็นทีมได้ ต้องเกิดจากคนที่มารวมตัวกันต้องมีการรับรู้ในตนเองว่า จำเป็นต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการประเมิน รับผิดชอบและเน้นการแก้ไขปัญหาเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จร่วมกัน หรือจากการให้ความหมายของ ทิศนา ขแมมณี (2545) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม ไว้ว่า การที่กลุ่มบุคคลเข้ามาร่วมกันปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ การรวมกันปฏิบัติงานนี้จะเป็นไปอย่างราบรื่น และประสบผลสำเร็จหรือไม่ เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัย และองค์ประกอบหลายประการในการทำงานร่วมกัน การที่บุคคลมารวมกันเป็นกลุ่ม และทำงานในลักษณะเป็นทีมนี้ไม่ใช่เพียงแต่การนำบุคคลหลายๆ คนมารวมกันเท่านั้น การรวมกลุ่มที่มีลักษณะการทำงานเป็นทีม จำเป็นต้องประกอบไปด้วย การมีเป้าหมายร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการติดต่อสื่อสารกันในกลุ่ม การประสานงานกันในกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

วรารณ ตระกูลสฤณี (2549) กล่าวว่า ความสำคัญของการรวมตัวเพื่อทำงานเป็นทีมด้วยการนั้นเป็นเพราะความเชื่อที่ว่ามนุษย์แต่ละคนมีความรู้ความสามารถแตกต่างกันมีทั้งความรู้ความสามารถและศักยภาพในตัวบุคคลมีขอบเขตที่จำกัดจึงจำเป็นต้องมารวมกันเพื่อนำจุดดีจุดเด่นความรู้และความสามารถที่แตกต่างๆ ในส่วนที่ดีที่สุดของแต่ละคนมาร่วมการทำงานให้บรรลุตาม

เป้าหมายของทีมอาจจะกล่าวสรุปสาระสำคัญของการทำงานเป็นทีม ดังนี้ 1) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา 2) เพื่อผลประโยชน์ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม 3) เพื่อความรู้สึกลดภัยและมั่นคง 4) เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจคือความต้องการใฝ่สัมพันธ์ความต้องการความปลอดภัยความต้องการการยกย่องนับถือและความต้องการพัฒนาตนเอง และธนากร อรรจนาวัฒน์ (2558) กล่าวถึงความสำคัญของการทำงานเป็นทีมว่าการทำงาน เป็นทีมเป็นการรวบรวมบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และศักยภาพที่แตกต่างกันมาทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของทีมทำให้เราสามารถทำงานที่ยากและซับซ้อนได้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างการทำงานในสังคมทุกระดับทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นตอบสนองความต้องการของจิตใจและเกิดการพัฒนาตนเองเนื่องจากได้เรียนรู้จากผู้อื่น จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการทำงานเป็นทีมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะในการทำงานหลายๆครั้งที่เราไม่สามารถทำให้สำเร็จได้เพียงคนเดียว อีกทั้งยังช่วยให้การทำงานเป็นระบบ เพราะจะมีการแบ่งงานออกไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็นการร่วมมือกัน ใช้ความรู้ ความสามารถที่แตกต่างกัน มาทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองและได้ตอบสนองทางด้านจิตใจได้อีกด้วย

ในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนนั้นจำเป็นต้องอาศัยการจัดการเรียนรู้ของครู เป็นเครื่องมือสำคัญ เพราะจากความหมายของพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมนี้ไม่สามารถทำได้ด้วยตัวของนักเรียนเพียงคนเดียวจะเห็นได้จากการประมวลเอกสารงานวิจัยที่พัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม หลายฉบับโดยส่วนใหญ่จะเป็นการทำเอาทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ต่างๆมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมซึ่งแนวทางที่นำมาพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนนั้นส่วนใหญ่เป็นการจัดการเรียนรู้ทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและกิจกรรมนอกห้องเรียนที่เน้นให้นักเรียนเกิดการฝึกปฏิบัติ

ดังนั้น การที่เราจะพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ให้ได้ผลและเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ดดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูผู้สอนนั้นจึงจำเป็นต้องทราบถึง ลักษณะรูปแบบกิจกรรม รวมถึงทฤษฎีแนวคิด และหลักสำคัญที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อสามารถนำองค์ความรู้นั้นไปใช้ในการประยุกต์ใช้ในการจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนต่อไป

3. ความหมายของการเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่ามีความหมายของการเรียนรู้ไว้หลายท่านโดยมีความหมายสอดคล้องไปในทางเดียวกันคือ การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเกิดจากการได้รับการฝึกฝน ประสบการณ์ หรือการจัดกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังเช่น อาทิตย์ โพธิ์ศรีทอง (2559) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิม สู่พฤติกรรมใหม่

ค่อนข้างที่ถาวร ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วคราว ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกฝนที่แต่ละบุคคลได้ประสบมา มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ สัญชาตญาณ วุฒิภาวะ พิษยาต่างๆ อุบัติเหตุหรือความบังเอิญ ซึ่งใกล้เคียงกับ วิไลลักษณ์ ลังกา (2554) ที่กล่าวว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อมที่แต่ละบุคคลรับมาเป็นการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ โดยมีการรับข้อมูล ปรับปรุง และแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ อันจะทำให้เกิดความรู้ ความสามารถ ที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนได้ และสอดคล้อง ชนาธิป พรกุล (2544) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง หรือการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกปฏิบัติหรือได้รับประสบการณ์ อีกทั้งยังสอดคล้องกับบาวเวอร์และฮิลการ์ด (Bower&Hilgard, 1981) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งเป็นผลมาจาก ประสบการณ์และการฝึกหัด จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์ การฝึกฝน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้

จากการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการสอนพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เมื่อวิเคราะห์ความหมายของนักวิชาการต่างๆ หลากหลายท่าน พบว่ามีส่วนที่เห็นสอดคล้องกันคือเป็นรูปแบบ แบบแผน กิจกรรมที่กำหนดไว้ และอีกส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายดังนี้ ทิศนา ขัมมณี (2553) ได้ให้ความหมายการจัดการเรียนรู้ไว้คือ แบบแผน การดำเนินการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการจัดอย่างเป็นระบบ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี หลักการเรียนรู้ หรือการจัดการเรียนรู้ที่รูปแบบการจัดการเรียนรู้นั้นยึดถือเป็นแบบแผน และได้รับการพิสูจน์ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบการเรียนรู้นั้นๆ โดยทั่วไปรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยทั่วไปมักจะประกอบไปด้วยทฤษฎีที่รูปแบบการเรียนรู้นั้นยึดถือเป็นแบบแผน หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือ และกระบวนการสอนที่มีลักษณะเฉพาะตัวอันจะนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายเฉพาะที่รูปแบบนั้นกำหนดซึ่งครูผู้สอนสามารถนำไปใช้เป็นแบบแผน หรือแบบอย่างในการจัดการเรียนรู้อื่นๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกันกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับ อติพร ศงสภาน (2554) ได้กล่าวว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ หมายถึง แบบแผนของการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ และมีระเบียบ โดยประกอบไปด้วยหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่างๆ โดยอาศัยวิธีการจัดการเรียนรู้และเทคนิคการจัดการเรียนรู้ต่างๆ อย่างหลากหลายเข้าช่วยให้สภาพการจัดการเรียนรู้นั้นเป็นไปตามหลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้นั้นจะต้อง

ประกอบไปด้วยหลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือเป็นแบบแผนนั้นจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ และเป็นที่ยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนเพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายที่กำหนดไว้ อีกทั้งยังสอดคล้อง พรพิมล อ่อนอินทร์ (2559) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ หมายถึง แผนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนซึ่ง ถูกเตรียมขึ้นในลักษณะโครงสร้าง และองค์ประกอบที่หลากหลายโดยอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ที่ยึดถือเป็นแบบอย่าง และได้รับการทดสอบแล้วว่ามีความมีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้ได้ซึ่ง ครูผู้สอนสามารถนำไปใช้โดยนำไปเป็นแบบแผนหรือแบบอย่างใน การจัดการเรียนรู้และดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้อื่นที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะได้ รวมทั้ง เซลเลอร์ และคณะ (Saylor et al, 1981) ให้คำจำกัดความของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แบบแผนหรือแผนของการจัดการเรียนรู้ ที่มีการจัดกระทำพฤติกรรมหรือกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้นมาจำนวนหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างกัน โดยมี จุดมุ่งหมาย หรือจุดเน้นเฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างแนบแน่น ซึ่งให้ความหมายได้ใกล้เคียงกับ จอยส์ และวีล (Joyce and Weil, 2000) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า แผนการ หรือแบบแผนที่ครูผู้สอนสามารถใช้เพื่อการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน หรือการจัดการเรียนรู้เป็นกลุ่ม รายย่อย รูปแบบการจัดการเรียนรู้แต่ละรูปแบบจะให้แนวทางในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่มี เป้าหมายให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ แบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าทีครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี การเรียนรู้ หลักการ แนวคิดหรือ ความเชื่อ โดยมีการถึงแสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ อย่างมีขั้นตอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียน ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

5. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีม

การพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนซึ่งเป็นหน้าที่ของครูโดยตรงคือการ จัด กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ในการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม พบว่า มีการนำเอาวิธีการจัดการเรียนรู้และทฤษฎีต่างๆ มาใช้ในการ พัฒนาดังนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative or Collaborative Learning) ซาวิล เดวิท และโรเจอร์ จอห์นสัน กล่าวว่า ในการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไป มักจะไม่ให้ความสำคัญ ความสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างครูกับผู้เรียนหรือระหว่างผู้เรียนกับบทเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนเป็นมิติที่ถูกละเลย หรือมองข้ามไปต่างๆ ที่มีผลวิจัยชี้ชัดว่า ความรู้สึกของผู้เรียนต่อตนเอง ต่อโรงเรียน ครูและเพื่อนร่วมชั้น มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมาก จอห์นสัน และจอห์นสัน กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนมี 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะของการแข่งขันในการศึกษาเรียนรู้ ผู้เรียนแต่ละคนจะพยายามเรียนให้ได้ดีกว่าคนอื่น เพื่อให้ได้คะแนนดี ได้รับการยกย่อง หรือได้รับการตอบแทนในลักษณะต่างๆ

2. ลักษณะต่างคนต่างเรียน คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบดูแลตนเองให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่น และ

3. ลักษณะร่วมมือหรือช่วยกันในการเรียนรู้ คือแต่ละคนต่างรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนและในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยให้สมาชิกคนอื่นเรียนรู้ด้วย ซึ่งเห็นว่าการจัดการศึกษาปัจจุบันมักส่งเสริมการเรียนรู้แบบแข่งขัน ซึ่งอาจมีผลทำให้ผู้เรียนเคยชินกับการแข่งขันเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์มากกว่าการร่วมมือกันแก้ปัญหา อย่างไรก็ตามขอแสดงความเห็นว่าเราควรให้โอกาสผู้เรียนได้เรียนรู้ถึง 3 แบบโดยรู้จักการใช้ลักษณะการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในการทั้งนี้ เพราะชีวิตประจำวันผู้เรียนจะต้องเผชิญสถานการณ์ที่มีทั้ง 3 ลักษณะแต่เนื่องจากการศึกษาปัจจุบันมีการส่งเสริมการเรียนรู้แบบแข่งขันและแบบรายบุคคลอยู่แล้วเราจึงจำเป็นต้องหันมาส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ได้พร้อมทั้งได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมและการทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตด้วย (ทศนา แคมมณี, 2554)

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมนั้นเป็นจากการประมวลเอกรงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีทฤษฎีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม โดยทฤษฎีที่สนับสนุนการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมพบทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ที่มีการศึกษามากที่สุด คือ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ

6. หลักสำคัญของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือไม่ได้หมายความว่ามีการจัดให้ผู้เรียนเข้ากลุ่มแล้วให้งานหรือบอกผู้เรียนให้ช่วยกันทำงานเท่านั้นการเรียนรู้จะเป็นแบบร่วมมือได้ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญครบ 5 ประการ ดังนี้ (Johnson and Johnson, 1994)

1. การเรียนรู้ต้องอาศัยหลักการพึ่งพากัน การเรียนรู้แบบร่วมมือต้องมีทัศนคติที่ดีในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน(Positive Interdependence) ผู้เรียนต้องมีความตระหนักว่าทุกคนต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คนใดคนหนึ่งไม่สามารถทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้คนเดียว ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม การจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพึ่งพากันทำได้หลายทาง เช่น เช่น การให้ผู้เรียนมีเป้าหมายเดียวกัน ช่วยให้ผู้เรียนกำหนดเป้าหมายในการทำงาน/การเรียนรู้ร่วมกัน การให้รางวัลตามผลงานของกลุ่ม การให้งานหรือวัสดุอุปกรณ์ที่ทุกคนต้องทำหรือใช้ร่วมกัน การมอบหมายบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันให้ได้ผล

2. มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน(Face to Face Interaction) ผู้เรียนต้องทำงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ฉะนั้นผู้เรียนควรมีการแบ่งปันข้อมูล การสนับสนุนช่วยเหลือกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน และกระตุ้นการทำงานร่วมกัน ซึ่งการทำงานร่วมกันนี้ จะเป็นการพูดคุยถกเถียงการแก้ปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการตรวจสอบความเข้าใจ การเรียนรู้ทั้งที่ผ่านมจนถึงปัจจุบัน

3. การเรียนรู้ร่วมกันต้องอาศัยทักษะทางสังคม(Social skills) โดยเฉพาะทักษะในการทำงานร่วมกัน

4. การเรียนรู้ร่วมกันควรมีการวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม (Group processing) สมาชิกในกลุ่มต้องมีการอภิปรายถกเถียงกันถึงความสำเร็จของงาน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกันในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

5. การเรียนรู้ร่วมกันจะต้องมีผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มที่สามารถตรวจสอบและวัดประเมินได้ (Individual Accountability) หากผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้แบบร่วมมือกันนอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาสาระต่างๆ ได้กว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้นแล้วยังสามารถช่วยพัฒนาผู้เรียนทางด้านสังคมและอารมณ์มากขึ้นด้วย รวมทั้งมีโอกาสดูฝึกฝนพัฒนาทักษะกระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอีกมากสมาชิกในกลุ่มการเรียนรู้ทุกคนจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบและพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ ไม่มีใครที่จะได้รับประโยชน์โดยไม่ทำหน้าที่ของตน ดังนั้นกลุ่มจึงจำเป็นต้องมีระบบการตรวจสอบคนงานทั้งที่เป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม วิธีการที่ส่งเสริมให้ทุกคนได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ มีหลายวิธี เช่น การจัดกลุ่มให้ใจเพื่อให้มีการเอาใจใส่กันและกันได้อย่างทั่วถึง

จากหลักการดังกล่าวจะเห็นว่าหลักในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือจะมีการจัดกิจกรรมให้นักเรียนโดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มเล็กๆ ทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายของกลุ่มทำให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน และในการทำงานร่วมกันนั้นนักเรียนยังต้องให้ความร่วมมือ มีปฏิสัมพันธ์กัน และ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในทีม นักเรียนยังต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาขึ้นๆ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการนำทฤษฎีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือนั้นมีหลักในการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม เช่นจากการศึกษาของ Kapp (2009) ได้ศึกษาผลของการเรียนรู้แบบร่วมมือ(Collaborative learning) ในการพัฒนาความสามารถในการทำงานเป็นทีมของนักศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยพัฒนาทัศนคติทางบวกที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของนักศึกษาปริญญาตรี หรือ ชมนน ดังพิทักษ์ไกร (2558) ได้ทำการศึกษา เรื่องการพัฒนา

กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ(Cooperative Learning) เพื่อเสริมสร้างทักษะการทำงานเป็นทีมกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (การงาน อาชีพ 1)ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยสรุปว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ(Cooperative Learning) ส่งผลให้นักเรียนมีความร่วมมือในการทำงานเป็นทีม รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองทำให้งานประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือ(Cooperative Learning) สามารถนำไปใช้เพื่อเสริมสร้างทักษะการทำงานเป็นทีมของนักเรียนได้ และยังสอดคล้องกับ สุพัตรา โคตะวงศ์ (2559) ได้ทำการศึกษา เรื่องการส่งเสริมทักษะ การทำงานเป็นทีมด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมแพศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ ผลการศึกษาพบว่า มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ผู้เรียนมีทักษะการทำงานเป็นทีมสูงขึ้นตามลำดับ วงรอบที่ 1 ร้อยละของคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 53.67 วงรอบที่ 2 ร้อยละของคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 63.33 และวงรอบที่ 3 มีร้อยละของคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 80.33 ผู้เรียนมีผลการประเมินทักษะการทำงานเป็นทีมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทักษะการทำงานเป็นทีม มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

8. สรุป

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งสำคัญมากที่ครูจะต้องให้ความสำคัญเพราะตอนนี้โลกเราอยู่ในศตวรรษที่ 21 พฤติกรรมการทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งจำเป็นที่จำเป็นอย่างยิ่ง จากบทความนี้นั้นผู้เขียนได้นำเสนอ ความหมาย ความสำคัญ และทฤษฎีการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม ซึ่งจะพบว่าในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานของนักเรียนนั้น มีการนำเอาทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือมาใช้ ซึ่งหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นรูปแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาเพราะในการจัดกิจกรรมจะมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกัน มีวางแผนการทำงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการแก้ปัญหาาร่วมกัน และมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในทีม ซึ่งจะทำให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และเกิดทักษะในการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นทักษะจำเป็นอย่างยิ่งในโลกที่กำลังเจริญรุดหน้าไป การพัฒนาและเตรียมพร้อมนักเรียนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อนักเรียนมีทักษะในการทำงานเป็นทีมแล้วนักเรียนก็สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ สามารถปรับปรุงงานให้ออกมาดีที่สุดได้ อีกทั้งยังทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองและได้ตอบสนองทางด้านจิตใจได้อีกด้วย ดังนั้น ครู นักการศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาการทำงานของนักเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมของนักเรียนควบคู่ไปกับการ

พัฒนาทางด้านวิชาการต่อไป ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ จากบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการพัฒนาพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม คือ ครูผู้สอนในฐานะผู้รับผิดชอบจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนา โดยอาจจะนำหลักการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบกิจกรรมในชั้นเรียน หรืออาจจะส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมนอกเวลาเรียนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ทักษะการทำงานเป็นทีมจนนักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือควรรักษาต่อไปถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุว่าพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนนั้นมีความสัมพันธ์หรือตัวแปรอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานเป็นทีมของนักเรียนอีกหรือไม่ จะได้นำองค์ความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานของนักเรียนต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

- ชนมน ตั้งพิทักษ์ไกร. (2558). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ(Cooperative Learning) เพื่อเสริมสร้างทักษะการทำงานเป็นทีมกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (การงานอาชีพ 1) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชนาธิป พรกุล. (2544). การจัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. วารสารวิชาการ. 4(9). 2-7.
- ทิตินา แคมมณี. (2548). ศาสตร์การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2551). รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2552). ศาสตร์การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนกร อรรถนาวัฒน์. (2558). การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารวิทยาศาสตร์และการทำงานเป็นทีมโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบแสวงหาความรู้เป็นกลุ่มของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรพิมล อ่อนอินทร์. (2559). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้บนเว็บไซต์ร่วมกับผังมโนทัศน์ เพื่อพัฒนากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน. จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ. (2558). การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และคณะ. (2557). **เดบโตเต็มศักยภาพสู่ศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรารณณ์ ตระกูลสฤชดี. (2549). **การทำงานเป็นทีม**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- วิไลลักษณ์ ลังกา. (2554). **การศึกษาอิทธิพลทางสังคมและปัจจัยภายในต่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย**. ปรินญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2553). **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). **แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2560–2574**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุพัตรา โคตะวงศ์. (2559). **การส่งเสริมทักษะการทำงานเป็นทีมด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมแพศึกษา**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- อติพร ศงสภาค. (2554). **การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมการจำบทเพลงสำหรับนักเรียนเป็โนอายุ 11-12 ปี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ โพธิ์ศรีทอง. (2559). **ประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรี ในศตวรรษที่ 21**. ปรินญานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Bower, G. H., & Hilgard, E. R. 1. (1981). **Theories of learning**. 5th ed. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- Johnson, D. W., Johnson, R., & Smith, K. (2006). **Active learning: Cooperation in the university classroom**. 3rd ed. Edina, MN : Interaction.
- Johnson, D.W., R.T. Johnson, and E.J. Holubec. (1994). **The nuts and bolts of cooperative learning**. Edina, Minnesota : Interaction Book Company.
- Joyce, B. and Weil, M. (2000). **Model of Teaching**. 6th ed. New Jersey : Prentice Hal.
- Kapp,E. (2009). Improving Student Teamwork in a Collaborative Project Based Course. **College Teaching**. 57(3). 139-143.

Saylor, J. G., et al. (1981). **Curriculum planning for better teaching and learning.** 4th ed. Japan : Holt/Saunders International Edition.

Woodcock, M. & Francis, D. (1994). **Teambuilding Strategy.** 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press.

Woodcock, Mike. (1989). **Team Development Manual.** 2nd ed. Worcester : Billing and Sons.